6. Normativno-pravova baza MON Ukrainy [Rezhyim dostupu]: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/normative-law-base1.html>
7. Orhanizatsiyno-metodychni zasady diyal'nosti inklyuzivno-resursnykh tsentriv: navchal'no-metodychnyy posibnyk [Organizational and methodological principles of activity of inclusive-resource centers: educational-methodical handbook]. Kyiv: 2018. – 252 p.
8. Savchuk L.O.(2010) «Osoblyva» dytyna v navchanni [«Special» child in training]. Rivne: ROIPPO. – 44 p.

Podhorna V. V., Kavylina H. K., Hereha S. O. General strategies for supporting children with disorders of vision in the conditions of inclusive environment

The article deals with the peculiarities of forming an inclusive educational environment for children with visual impairments, the specificity of the device of the spatial-physical environment, the organization of educational activities, the requirements for the educational environment and the tasks of the development of speech communicative, cognitive and emotional-volitional spheres of the child. Purpose: To find out the specifics of creating an inclusive educational environment for children with visual impairments. Methods: Analysis and synthesis of the literature. Results: Common requirements include educational environment, safety and availability of space; adaptation of learning content; reducing visual load time; replacement of visual information with tactile and audio information; skills development of alternative perception; stimulating activity and independence of children. The objectives of the pedagogical influence on the speech-communicative sphere is the enrichment of vocabulary clarify the meanings of words; development of expressiveness of speech, correction of violations of sound speech; stimulation to express their own thoughts; involvement in communication activities; developing communication skills. The objectives of cognitive development is the correction of visual, auditory, kinesthetic perception; making connections between abstract concepts and the child's experience forming ideas, surveying and comparing objects; orienting the child to seek additional information; forming the ability to explore. The tasks of developing the emotional-volitional sphere are the formation of the skill of recognizing emotions; training in expression of feelings and feelings; formation of self-esteem skills; stimulation of the child's desire to work to overcome difficulties; to encourage the persistence, independence and independence of the child; involve the child with visual impairment in the fulfillment of collective tasks, create situations of success for the child. Conclusions: To determine the specific features of the organization of educational activity of children with visual impairment; the general requirements for the educational environment are outlined, the tasks of pedagogical impact on various areas of development of children with visual impairments are identified.

Key words: inclusive education, children with visual impairment, educational environment, educational activity, speech development, mental development.

УДК 378:397.13:7

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-2.27>

Поліщук Л. П., Пушкар Т. М.

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ
КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Представлена експериментальна перевірка реалізації моделі формування готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії. Описано та обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій. Автори аналізують методику реалізації моделі формування готовності студентів спеціальності «Філологія» (Германські мови та література (переклад включно)). Представлено та проаналізовано результати експериментальної перевірки результативності моделі формування готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії на заняттях з практичного курсу основної іноземної мови і теорії та практики перекладу (ТПП). Обґрунтовано провідні компоненти моделі професійної підготовки філолога засобами комунікативних технологій та особливості їх застосування у професійній підготовці філолога. Визначено ефективність впровадження моделі у формуванні готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій та методики її реалізації. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив коректність висунутої нами гіпотези про те, що формувати готовність майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії можливо за умови теоретичного обґрунтування, розробки й упровадження в практику професійної підготовки спеціальних комунікативних технологій. Визначено, що комунікативні технології (наративні, дискурсивні, соціосеміологічні та інформаційно-комунікаційні) є коректними й доцільними для впровадження в процес професійної підготовки філолога до реалізації міжособистісної взаємодії у професійній діяльності. Окреслені особливості застосування комунікативних технологій у формуванні професійної готовності майбутніх філологів. На основі результатів дослідження представлено рекомендації для викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів вищих навчальних закладів щодо впровадження моделі формування готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій.

Ключові слова: засоби комунікативних технологій, готовність до міжособистісної взаємодії, модель формування готовності майбутніх філологів.

В умовах євроінтеграції входження України в новий соціокультурний простір вимагає високоосвічених, кваліфікованих майбутніх філологів, професійна діяльність яких є основою трансформації українського суспільства як на індивідуальному, так і на соціальному рівні. Проблема підготовки майбутнього філолога до міжособистісної взаємодії набуває значущості.

Підготовка студентів-філологів до міжособистісної взаємодії потребує системного розкриття змісту професійної підготовки засобами комунікативних технологій. Це вимагає визначення провідних характеристик взаємодії майбутніх фахівців з використанням комунікативних технологій.

Виокремлена проблема є достатньо розробленою в психолого-педагогічній літературі й представлена в науковому доробку багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, насамперед, В. Андрущенко, О. Абдулліної, Ф. Гоноволіна, Н. Дем'яненко, І. Зязюна, В. Кременя, О. Пехоти та ін.

Професійна підготовка стала предметом дослідження науковців: на *загальнотеоретичному* (О. Антонова, В. Бондар, А. Булда, Г. Васянович, О. Глузман, С. Лісова, В. Луговий, В. Майборода, С. Майборода, О. Мещанінов, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, О. Плахотнік, Я. Цехмістер) та *предметному* рівні (Є. Барбіна, С. Вітвицька, О. Дубасенюк). Проблема формування професійної майстерності розкривається в науковому доробку І. Зимньої, Н. Кузьміної, З. Курлянд, О. Місечко, В. Сластьоніна, О. Щербакова та ін. Зміст, форми, технології професійної підготовки в системі вищої освіти розглядаються в працях І. Бакаленко, О. Бігич, А. Береснева, Т. Гусевої, О. Дуплійчук, О. Зубрової, Л. Калініної, Є. Пасова, О. Семеног та ін.

Аналіз стану та перспектив професійної підготовки майбутнього філолога у визначеному напрямі свідчить про необхідність розв'язання низки суперечностей, а саме: між сучасним станом професійної підготовки майбутнього філолога до міжособистісної взаємодії та наявним рівнем конфліктності в українському соціумі; між потребою в застосуванні сучасних комунікативних технологій у процесі професійної підготовки філолога та недостатньою розробленістю способів їх реалізації; між необхідністю формувати у майбутніх філологів готовність до міжособистісної взаємодії в освітньому середовищі та потребою розробки сучасних комунікативних технологій.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель формування готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій.

Методологія дослідження побудована на застосуванні теоретичних та емпіричних методів. До теоретичних методів науково-педагогічного дослідження традиційно відносять абстрагування, ідеалізацію, аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, а також моделювання. Емпіричні методи – це спостереження та експеримент (пілотажний, констатувальний, формувальний, оцінний та ін.). Для обґрунтування провідних компонентів моделі професійної підготовки філолога засобами комунікативних технологій необхідно з'ясувати особливості їх застосування у професійній підготовці філолога. Реалізація експерименту була проведена з метою визначення ефективності впровадження моделі формування готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій та методики її реалізації.

Визначення рівня готовності майбутніх філологів до різних видів діяльності є досить добре розробленим компонентом у сучасних дослідженнях. Проаналізувавши готовність майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії, можна виділити наступні структурні компоненти: – мотиваційно-ціннісний, змістовий, операційно-діяльнісний та рефлексивний [3; 4; 8].

Враховуючи специфіку дослідження ми обрали процес моделювання, який дозволить спочатку створити систему елементів, які з певною точністю відображають певні властивості, сторони, зв'язки об'єктів, що вивчаються [2, с. 120]. До того ж модель виконує ряд функцій – теоретичну, практичну, дескриптивну, прогностичну і нормативну.

У ході проектування моделі формування готовності майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії нами було сформульовано кілька педагогічних умов, які, на нашу думку, уможливають реалізацію й підтверджують ефективність означеної моделі, а саме: організаційні – впровадження комунікативних технологій, новітніх форм та методів організації комунікативної взаємодії у процесі професійної підготовки філологів; методичні – створення навчально-методичної бази процесу впровадження комунікативних технологій у професійній підготовці майбутніх філологів; психолого-педагогічні – мотивація навчальної діяльності студентів до опанування ними комунікативними технологіями в процесі підготовки до міжособистісної взаємодії; створення сприятливого комунікативного середовища вищого навчального закладу; залучення студентів до наукової діяльності у сфері міжособистісних комунікацій та їх упровадження у процес професійної підготовки майбутніх філологів.

Аналіз міжособистісної взаємодії учасників процесу професійної підготовки майбутніх філологів дозволяє зробити висновок про те, що педагог і студенти вступають в означеному процесі в певні види міжособистісного співробітництва, яке дозволяє встановлювати нормативні та особистісні контакти, здійснювати координацію діяльності всіх учасників освітнього процесу. Провідними концептуальними ідеями міжособистісної взаємодії учасників професійної підготовки майбутніх філологів, на нашу думку, є такі:

1. Міжособистісна взаємодія викладачів і студентів у процесі професійної підготовки – найбільш ефективний шлях до розкриття творчого потенціалу студентів й оптимізації взаємин у середовищі ВНЗ.

2. Найбільш ефективним видом міжособистісної взаємодії є співробітництво викладачів і студентів як система розвивальних і розвиваючих відносин.

3. Специфіка міжособистісної взаємодії у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних спеціальностей полягає в можливості використання комунікативної взаємодії як взаємодії співробітництва та в можливості використання комунікативних технологій як технологій взаємодії.

4. Міжособистісна взаємодія в процесі професійної підготовки майбутніх філологів *прямо пов'язана* зі змістом їх професійної підготовки.

5. Зміст професійної підготовки визначає провідні характеристики комунікативного простору професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

Аналізуючи змістові характеристики навчально-виховного процесу у ВНЗ, варто відзначити особливості професійної підготовки майбутніх філологів, які несуть на собі суттєво більше комунікативне навантаження, аніж студентів немовних спеціальностей університетів.

Підготовка майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії здійснюється у вигляді реалізації педагогічної взаємодії в навчально-виховному процесі ВНЗ. Комунікативні технології, на нашу думку, відіграють інструментальну роль у процесі підготовки майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії й забезпечують створення, розвиток і збереження комунікативного простору професійної підготовки означених фахівців.

Сучасний філолог – це професіонал, що отримав під час навчання загальнокультурну, фахову, психолого-педагогічну й методичну підготовку, у якого сформовані загальні та професійно-орієнтовані компетентності, готовий здійснювати професійну діяльність у вигляді здатності до використання новітніх форм, методів, прийомів, інноваційних технологій [1; 6].

Аналізуючи модель формування готовності майбутнього філолога до міжособистісної взаємодії, ми виділили кілька *видів комунікативних технологій*, які відповідають змісту професійної підготовки майбутнього філолога – наративну, дискурсивну, соціосеміологічну, інформаційно-комунікаційну. Представимо особливості застосування цих технологій.

Наративна комунікативна технологія дає можливість сформувати лінгвокреативну особистість як студента, так і інших учасників освітнього процесу. Значущість наративу полягає в тому, що він є інструментом самовираження і самопізнання особистості майбутнього фахівця і засобом усвідомлення життєвого й професійного досвіду [7, с. 117–123]. Наративна технологія подається в навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи як традиційними, так і інноваційними формами та методами навчання студентів-філологів.

Застосування дискурсивних комунікативних технологій концентрується на діалогічній формі викладання дисциплін психолого-педагогічного, соціально-гуманітарного циклу, а також фахових дисциплін та дисциплін за вибором студента – майбутнього філолога.

Соціосеміологічні комунікативні технології дають можливість будувати міжособистісну взаємодію майбутнього філолога, виходячи з його роботи з іншомовними текстами. Застосування семіотичних комунікативних технологій сконцентроване в змісті фахових дисциплін. При викладанні *практичного курсу основної іноземної мови* важливо досягти комунікативної мети – набуття студентами необхідних мовленнєвих знань, умінь і навичок та вдосконалення загальної лінгвістичної, комунікативної та лінгвокраїнознавчої компетенції, що зумовило б адекватне використання набутих знань і навичок для досягнення професійних цілей.

Практичний курс основної іноземної мови орієнтований на: особливості правильної вимови англійської мови; вивчення основ нормативної граматики; докладне вивчення розмовних тем у межах робочої програми. У результаті студенти повинні *вміти*: правильно викладати в монологічному та діалогічному мовленні власні думки на теми, передбачені програмою; вільно розуміти монологічне та діалогічне мовлення з вивчених тем; уміти робити адекватний переклад висловлювань з англійської українською мовою (з української – англійською) на теми, що вивчалися протягом навчального року; уміти орфографічно, лексично та граматично правильно висловлювати власні думки в письмовій формі.

Діагностика рівня вмінь засвідчила, що на початковому етапі експерименту виявлено досить низький рівень сформованості багатьох умінь. Аналіз результатів формувального етапу експерименту показав ефективність упровадження розробленої нами моделі та методики її реалізації у процес підготовки майбутніх учителів-філологів до міжособистісної взаємодії.

Експеримент засвідчив, що рівень мотивації, знань, умінь та рефлексії міжособистісної взаємодії в студентів експериментальних груп виявився значно вищим наприкінці експериментальної роботи [5, с. 119].

Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив коректність висунутої нами гіпотези про те, що формувати готовність майбутніх філологів до міжособистісної взаємодії можливо за умови теоретичного обґрунтування, розробки й упровадження в практику професійної підготовки спеціальних комунікативних технологій.

Можна стверджувати, що комунікативні технології (наративні, дискурсивні, соціосеміологічні та інформаційно-комунікаційні) є коректними й доцільними для впровадження в процес професійної підготовки філолога до реалізації міжособистісної взаємодії у професійній діяльності. У ході дослідження також було визначено особливості застосування комунікативних технологій у формуванні професійної готовності майбутніх філологів. Зазначені технології можуть слугувати основою для проектування й реалізації моделі готовності філологів до міжособистісної взаємодії.

Використана література:

1. Артеменко О. В. Особливості підготовки майбутнього вчителя-філолога в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2011. Київ. Вип. 16. С. 16–24.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
3. Дейниченко Г. В. Підготовка студентів природничо-математичних спеціальностей до технічного конструювання у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 «Теорія навчання». Харків, 2009. 22 с.
4. Михайличенко Н. А. Готовність майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін до творчої діяльності як педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 5 (23). С. 376–384.
5. Пушкар Т. М. Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2016. 266 с.
6. Спірін О. М. Мета та завдання фахової підготовки вчителя інформатики за кредитно модульною системою: URL: <http://www.nbv.gov.ua/journals/ITZN/m3/content/07somsme.htm>.
7. Шиловська О. М. Розвиток у дітей вміння будувати зв'язну розповідь – крок до самопізнання. *Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика*. Київ: Міленіум, 2006. Т. 2. Вип. 4. С. 117–123.
8. Шпиталевська Г. Становлення компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в молодших школярів загальнокультурної компетентності. URL: http://www.kspu.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=824&Itemid=192&lang=uk

References:

1. Artemenko O. V. (2011). *Osoblyvosti pidgotovky majbutnogo vchitya-filologa v suchasnyh psihologo-pedagogichnyh doslidzhenyakh*. [The special possibilities of the future teacher-philologist in modern psychological-pedagogical researches]. Kyiv. Vip. 16. S. 16–24. [in Ukrainian].
2. Goncharenko S. U. (2008). *Pedagogichni doslidzhenya: Metodologichni porady molodym naukovtsam*. [Pedagogical research: Methodological advice to young scientists]. Kyiv–Vynitsa: DOV «Vynitsa». 278 s. [in Ukrainian].
3. Deinychenko H. V. (2009). *Pidhotovka studentiv pryrodnycho-matematychnykh spetsialnostei do tekhnichnoho konstruiuvannya u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh*. [Preparation of students of natural and mathematical specialties for technical design in higher pedagogical institutions]. Avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.09 «Teoriia navchannia». Kharkiv. 22 s. [in Ukrainian].
4. Mykhailychenko N. A. (2012). *Hotovnist maibutnikh uchyteliv pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin do tvorchoi diialnosti yak pedahohichna problema. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. [Willingness of future teachers of natural and mathematical disciplines to creative activity as a pedagogical problem]. № 5 (23). S. 376–384. [in Ukrainian].
5. Pushkar T.M. (2016) *Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei do mizhosobystisnoi vzaiemodii zasobamy komunikatyvnykh tekhnolohii*. [Formation of readiness of future teachers of philological specialties for interpersonal interaction by means of communicative technologies]. Dys. ...kand. ped. Nauk: 13.00.04. Zhytomyr. 266 s. [in Ukrainian].
6. Spirin O. M. *Meta ta zavdannia fakhovoi pidhotovky vchitya informatyky za kredytno modulnoiu systemoiu*. [The purpose and tasks of professional training of the teacher of informatics on the credit modular system]. Received from: <http://www.nbv.gov.ua/journals/ITZN/m3/content/07somsme.htm>. [in Ukrainian].
7. Shylovska O. M. (2006). *Rozvytok u ditei vminnia buduvaty zviaznu rozpovid – krok do samopiznannia. Aktualni problemy psykholohii: Psykholohichna hermenevtyka*. [Developing a child's ability to build a cohesive story is a step toward self-discovery. Actual problems of psychology: Psychological hermeneutics]. K.: Milenium. T. 2. Vyp. 4. S. 117–123. [in Ukrainian].
8. Shpytalevska H. *Stanovlennia komponentiv hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannia v molodshykh shkoliariv zahal'no-kulturnoi kompetentnosti*. [Formation of the components of the readiness of future primary school teachers for formation of junior cultural students of general cultural competence]. Received from: http://www.kspu.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=824&Itemid=192&lang=uk. [in Ukrainian].

Polishchuk L., Pushkar T. Experimental inspection of the model for forming philology students' readiness for interpersonal interaction by means of communication technologies

The article presents an experimental verification of the implementation of the model of future philologists' readiness for interpersonal interaction. The criteria, indicators and levels of preparedness of future philologists for interpersonal interaction by means of communicative technologies are described and substantiated. The authors analyze the method of implementation of the model of readiness formation of students of specialty «Philology» (Germanic languages and literature (translation including)).

The results of the experimental verification of the performance of the model of the formation of the future philologists' readiness for interpersonal interaction in the practical courses of the basic foreign language and theory and practice of translation are presented and analyzed. The leading components of the model of vocational training of the philologist by means of communicative technologies and peculiarities of their application in the professional training of the philologist are substantiated.

The effectiveness of the model implementation in forming the future philologists' readiness for interpersonal interaction by means of communication technologies and the methods of its realization are determined. The analysis of the results of experimental and experimental work showed the correctness of our hypothesis that the formation of the future philologists' willingness to interpersonal interaction is possible under the condition of theoretical substantiation, development and introduction into practice of professional training of special communication technologies. It is determined that communication technologies (narrative, discursive, socio-semiological and information-communication) are correct and appropriate for introduction into the process of professional training of philologists for the implementation of interpersonal interaction in professional activity. Features of application of communicative technologies in forming of professional readiness of future philologists are outlined. On the basis of the results of the research, recommendations for teachers, graduate students, undergraduates, students of higher educational institutions on the introduction of the model of forming the future philologists' readiness for interpersonal interaction by means of communication technologies are presented.

Key words: means of communicative technologies, readiness for interpersonal interaction, model of formation of future philologists' readiness.